

İSVİÇRE'DE HUKUK ÖĞRETİMİ (*)

Doç. Dr. Ali Naim İNAN

I — HUKUK ÖNCESİ ÖĞRETİM :

Üniversite öğretimi yapmak isteyen adayların ilk (yani ilk okulu veya halk okulunu) ve orta öğretimi (yani liseyi, kanton okulunu veya koleji) bitirmiş olmaları gerekir.

İlk ve orta öğretim müddeti her kantonda başka türlü düzenlenmiştir. Ekseriyetle, ilk öğretim 7 ilâ 9, orta öğretim 6 ilâ 8 yıl devam eder. Bazı kantonlarda, orta öğretime devam etmek şartıyla ilk öğretimi bitirmek mecburiyeti yoktur. Örneğin; Bern Kantonunda 4 yıllık öğretimden sonra, öğrenci, 4 yıl devam eden lise hazırlık okuluna (Progymnasium) alınır ve ondan sonraki 4 1/2 yıl içinde orta öğrenimini tamamlayarak lise mezunu olur. Orta İsviçre (Uri, Schwyz, Nidwalden, Obwalden, Luzern) Kantonlarında 6 yıllık ilk öğretim yapan öğrenciler, olgunluk imtihanına kadar 8 yıl daha devam eden orta öğretim kurumlarına kabul edilirler.

İlk öğretim umumiyetle yedi yaşında başlar. Öğrenciler, kantondan kantona değişen 11 ilâ 14 yıl devam eden ilk ve orta öğretimi 18 ilâ 21 yaşlarında bitirirler.

Federal veya Kantonal olgunluk imtihanının (1), A ve B (2)

-
- (*) Bu yazı, İsviçre Federal İçişleri Bakanlığının sorularımıza göndermek lütfunda buldukları yazıları ile ona ekli ve muhtelif İsviçre Hukuk Fakülteleri Dekanlıklarının yazıları ve onlardan temin edilen belgelerden istifade edilerek hazırlanmıştır.
- (1) Bu olgunluk imtihanları (Maturitaetsprüfungen) üniversiteye giriş imtihanları mahiyetindedir. Bu hususta, 21/Ocak/1958, 7/Haziran/1960 ve 4/Ocak/1962 tarihlerinde değişikliğe uğramış olan Züriç Kantonunun Reglement für die kantonal Maturitaetsprüfungen (Aufnahmeprüfungen an die Universitaet) vom 30/August/1955» örnek teşkil eder.
- (2) A tipi olgunluk imtihanında Latince ve eski Yunancadan, B tipi olgunluk imtihanında Latince ve yaşayan dillerden birinde imtihan vermek mecburiyeti vardır.

tiplerinde başarı göstermiş olanlar İsviçre Üniversitelerinden birinin Hukuk Fakültesine kayıt olabilir ve her fakülteye göre sayısı değişmekle beraber, belirli bir sömestre fakülteye devam ederek, o fakültenin imtihanlarına girebilirler.

İsviçrede, federal veya kantonal olgunluk imtihanlarını A ve B tiplerinden vermemiş olanlarla başka bir mesleki öğretim ve eğitim görmüş bulunanlar da hukuk öğrenimi yapmak imkânına bazı şartlar altında sahiptirler.

a) Latince den imtihan geçirmeksizin (yani C ve D tipinde) olgunluk imtihanında başarı göstermişlere, örneğin; Bern, Fribourg ve Züriç (3) Üniversitelerinde latince den fark imtihanı vermeleri şartıyla hukuk öğrenimi yapabilme imkânı sağlanmıştır.

b) Sonradan olgunluk imtihanı vermek şartıyla herkes için hukuk fakültelerine kayıt olmak imkânı vardır. Bu gibi kişiler, daha ziyade Akşam Kurslarında (Abendkurse) olgunluk imtihanı için hazırlanırlar. 1931 yılından beri Basel (şehir) Kantonu böyle bir kursu (Abendkurse für Erwerbstaetige zur Erlangung der Maturitaet) başarı ile yürütmektedir. Bu kurs, altı aylık hazırlık (başlangıç) kursu ile üç yıl devam eden esas kurs olarak üçbuçuk yılda öğrencilerini olgunluk imtihanlarına hazırlamaktadır (4).

Aday, üniversiteye, dolayısıyla hukuk fakültesine girmek için olgunluk imtihanından başka bir imtihana tabi tutulmadığı gibi, adayın belirli bir yaşa ulaşması da aranmaz (5).

(3) Reglement für die Studierenden und Auditoren Züriç vom 21. März 1952 § 3 Satz 3 ve § 6.

(4) Züriç Kantonunda, Sanat Okulu mezunlarının sonradan olgunluk imtihanı yapabilmelerini temin eden kurslar, «Reglement für die Maturitaetskurs an das Gewerbeschule der Stadt Züriç vom 2. Oktober 1962 (§ 1.)» adlı tüzükle düzenlenmiştir.

Hatta, bugün İsviçrede sonradan yüksek öğretim yapmak isteyen kişilerin bu öğretime hazırlanmasının devletin ödevleri arasında olduğu ve Hükümetin sorunlar üzerinde titizlikle durduğu Milli Meclisin (Nationalrat) 27/Eylül/1961 tarihli toplantısında İçişleri Bakanı Dr. H.P. Tschudi tarafından açık olarak ifade edilmiştir.

(5) Züriç Kantonunda üniversite öğrenci adayının 18 yaşını doldurmuş olması gerekir. Bkz. Reglement für Studierenden und Auditoren der Universität Züriç § 2 Satz 2

II — HUKUK ÖĞRETİMİ :

A) HUKUK ÖĞRETİMİ YAPAN KURUMLAR :

İsviçre Anayasasınının 27. maddesinin I. fıkrası hükmüne göre Federal Devlet, üniversite kurabilir (6) veya böyle kurumlara malî yardımda bulunabilirse de, gerek malî ve gerek eğitim ve öğretim politikası gibi çeşitli sebeplerden dolayı bugüne kadar bu işten sarfınazar edilmiştir (7). Bununla beraber, 8/Şubat/1962 de Federal Üniversite Kanunu hazırlanması ve Federal Devletin kanton yüksek öğretim kurumlarına yapacağı yardım sorunlarını tetkik ederek, varılacak neticeyi Federal Meclise sevk etmek için İçişleri Bakanlığınca, Yüksek Okul ve Üniversite Öğretim Üyelerinin de dahil bulunduğu dokuz kişilik bir komisyon kurulmuştur.

Bugün tamamen kantonal mahiyet arzeden yedi İsviçre Üniversitesinin hepsinin Hukuk Fakültesi vardır. Bunlar; 1. Basel (Bâle) Hukuk Fakültesi, 2. Bern Hukuk ve Ekonomi Bilimleri Fakültesi, 3. Fribourg (Freiburg) Hukuk, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Fakültesi, 4. Genève (Genf - Genevre) Hukuk Fakültesi, 5. Lausanne (Lozan) Hukuk Fakültesi, 6. Neuchâtel Hukuk Fakültesi, 7. Zürich Hukuk ve Siyasî Bilimler Fakültesidir.

Basel (Bâle) ve Genève (Genf - Genevre) Hukuk Fakülteleri hariç, diğer fakültelerde hukukla yakın alâkasına binaen Ekonomi, Sosyal ve Ticarî (8) Bilimler Bölümleri de ihdas edilmiştir.

Lausanne (Lozan) Hukuk Fakültesine «Sosyal ve Politik Bilimler okulu», «Yüksek Ticaret Okulu» ve «Polis Tekniği ve Kriminoloji Enstitüsü» bağlı bulunmaktadır. 1927 senesinden beri, Genève (Genf - Genevre) Üniversitesi ile yakın alâkası olup, milletlerarası sorunlar üzerinde çalışmalar yapan «Institut Universitaire de Hautes Etudes Internationales» faaliyette bulunmaktadır.

-
- (6) Zürich'te bulunan Federal Poli Teknik Yüksek Okulu bu hükme istinaden kurulmuştur.
- (7) Bu çeşitli sebepler için Bkz. Sarıca, Ragıp; İsviçrede Üniversitelerin durumu hakkında rapor. Dünya Üniversiteleri ve Türkiyede Üniversitelerin Gelişmesi Cilt I. (Derleyen Dr. E. Hırş) sah, 98.
- (8) Ticarî Bilimler bölümü için Neuchâtel Hukuk Fakültesi örnek teşkil eder.

B) HUKUK ÖĞRENİMİ SÜRESİ VE OKUTULAN DERSLER :

a) Süresi :

İsviçre Üniversitelerinde öğretim esas itibariyle her kantonun resmî diline göre yapılır. Öğretim, Basel (Bâle), Zürich Üniversitelerinde «Almanca; Genève (Genf - Genevre), Lausanne (Lozan) ve Neuchâtel Üniversitelerinde «Fransızca»; Fribourg (Freiburg) Üniversitesinde «Almanca» ve «Fransızca»; Bern Üniversitesinde «Almanca», «Fransızca» ve «İtalyanca» olarak yapılmaktadır.

Hukuk öğretiminin süresini, her üniversitenin hukuk fakültesinin imtihan yönetmeliği tesbit eder (9). Bu yönetmeliklere göre, İsviçrede hukuk öğretimi en az altı sömestre (yani üç yıl)dır. Bununla beraber, İsviçrede hukuk öğretimi fiilen 10 ilâ 12 sömestre (yani 5 ilâ 6 yıl) devam etmektedir.

Muhtelif hukuk fakültelerinde öğretim süresi şöyledir :

Öğretim, Basel (Bâle) Hukuk Fakültesinde sekiz sömestre (10); Bern Hukuk Fakültesinde altı sömestre (11); Fribourg (Freiburg) Hukuk Fakültesinde yedi sömestre (12); Genève (Genf - Genevre) Hukuk Fakültesinde altı sömestre (13); Lausanne (Lozan) Hukuk Fakültesinde altı sömestre (14); Neuchâtel

-
- (9) Fakültelerle alakalı Tüzük ve Yönetmelikler her fakültenin kendi organları tarafından yapılır ve kaideten kantonların yetkili organlarınca da onaylanır. Örneğin; Basel (Bâle) de «Eğitim Meclisi», Fribourg (Freiburg) da «Şehir Meclisi» bu onay görevini yerine getirir.
- (10) Ordnung der juristischen Fakultät über die Promotion zum Lizentiaten der Rechte und zum Doktor der Rechte (kısaltma: O.P.) vom 1. März 1960 § 2 b, c.
- (11) Règlement über die Prüfungen und die Verleihung der Doktorwürde an der juristischen Abteilung der rechts- und wirtschaftlichen Fakultät der Uni. Bern (kısaltma: R.P. jur. Abt.) vom 27/Okt/1955 § 5/1.
- (12) Prüfungsordnung für Erwerb des Lizentiaten und Doktorates des Rechtswissenschaft der juristischen Fakultät der Uni. Freiburg (Kısaltması: P.L. und D.) vom 31. Juli 1953 Art. 6. Abs. II.
- (13) Extrait du Règlement Chapitre V.: Faculté de Droit (kısaltma: E.R. Droit) du Nov. 1962 Art 1.
- (14) Règlement faculté de Droit (kısaltması: R.F. Droit) du 8. Juillet 1919 (Modifié le 30. Avril. 1926, le 25/Septembre/1947, le 8. Juin 1951 et le Juillet 1954) Art. 52. 45 d.

Hukuk Fakültesinde altı smestre (15); Zürich Hukuk Fakültesinde sekiz (istisnaî olarak yedi) sömestre (16) devam etmektedir.

İsviçre Hukuk Fakültelerinden birinde gerekli ğretim süresini dolduran ğrenci, diğer bir fakültede imtihana girmek isterse, Zürich Hukuk Fakültesi hariç, en az iki sömestre imtihana girmek istediği fakültede derslere devam etmesi gerekir. Zürich Hukuk Fakültesinde bu süre en az  sömestre olarak tesbit edilmiştir (17).

b) Okutulan dersler :

Hukuk Başlangıı, Hukuk Tarihi, Roma Hukuku, Medenî Hukuk (Başlangıç Maddeleri - şahsın Hukuku - Aile Hukuku - Miras Hukuku - Eřya Hukuku), Borçlar Hukuku, Ticaret Hukuku, Medenî Usul Hukuku, İcra ve İflas Hukuku, Ceza Hukuku, Ceza Usul Hukuku, Anayasa Hukuku, İdare Hukuku, Devletler Umumî Hukuku, Kamu Hukuku, Devletler Hususi Hukuku, Ekonomi, Maliye ve Vergi Hukuku, Sosyal ve Hususi Sigortalar Hukuku, Fikrî, Bediî, Ticarî ve Sanaî Mülkiyet Hukuku, Hukuk Felsefesi, ve Adli Tıp İsviçre Hukuk Fakültelerinin hepsinin programlarında yer alan dersleri teşkil ederler. Bu dersler yanında her fakülte diğerlerinden ayrı olarak başka derslerin okutulmasını da programına almış bulunmaktadır. Örneğin; Bern Hukuk Fakültesinde, Alman ve İsviçre veya Fransız ve İsviçre Hukuk Tarihi; Fribourg (Freiburg) Hukuk Fakültesinde, Mesuliyet Hukuku, Kamunun Esas Sorunları, Alman ve İsviçre veya Fransız ve İsviçre Hukuk Tarihi; Genve (Genf - Genevre) Hukuk Fakültesinde, Mukayeseli Medenî Hukuk, İsviçre Politikasının Teşekkül Tarihi, Beynelmilel İř Hukuku, Banka Hukuku (18); Lausanne (Lozan) Hukuk Fakültesinde, Kriminal Antropoloji, Mukayeseli Anayasa, İstatistik, Nakliye Hukuku, Hukukî Tahrir Temrinleri (Exercices de redaction juridique) (19);

- (15) Règlement special des examens de la faculté de Droit (Kısaltma: R.s. Droit) du 9/Novembre/1948 Art. 4/2.
- (16) Promotionsordnung der recht und staatswissenschaftlichen Fakultät der Uni. Zürich (Kısaltması: P. r. und s.) vom 24./Januar/1956 (Ergänzungen vom 24./Januar/1962) § 10, 16, 18.
- (17) 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 numaralı dipnotlarında bildirilen yönetmelikler maddelerine bkz.
- (18) Son iki ders «Programe des cours 1963 - 1964»den çıkarılmıştır.
- (19) Haftada iki saat olan «Hukukî Tahrir Temrinleri (Exercices de redaction juridique)» «programe des cours 1962 - 1963» sah. 19 dan çıkarılmıştır.

Neuchâtel Hukuk Fakültesinde, Muhasebeye Giriş, Ekonomi Doktrinler Tarihi, Mukayeseli Hukuk; Zürich Hukuk Fakültesinde, Alman ve İsviçre veya Fransız ve İsviçre Hukuk Tarihi, Beynelmîl Ceza ve İadeyi Mücrimin Hukuku okutulmaktadır. Bütün bunlardan başka, kantonun özelliklerine göre, örneğin; Lausanne (Lozan) ve Genève (Genf - Genevre) Hukuk Fakültelerinde Fransız veya Alman Medenî Hukukları da programlarda yer alan dersler arasında görülmektedir (20).

C) İMTİHANLAR :

İsviçre Üniversitelerinin Hukuk Fakültelerinde imtihanların nasıl yapıldığını iyi anlayabilmek için her fakültede imtihanları esasları bakımından ayrı ayrı tetkik etmek yerinde olur (21).

a) Basel (Bâle) Hukuk Fakültesinde :

Basel (Bâle) Hukuk Fakültesinde doktora, lisans imtihanı ile birlikte yapılabileceği gibi, lisans imtihanlarından sonra da yapılabilir (22).

Lisans imtihanı üç yazılı imtihanla sözlü imtihandan meydana gelir. Üç yazılı imtihanın ikisi, öğrencinin seçeceği iki dersten beş saati geçmemek üzere kompozisyon (Klausurarbeit) (23) ve üçüncüsü azamî sekiz günde tamamlanmak üzere ev ödevi (Hausarbeit) şeklinde yapılır (24). Her iki imtihanda da sınavcının (evrakları tetkik edecek raportörün) kim olduğu imtihandan evvel bildirilmez.

Sözlü imtihanlar âleni değildir (25). Yabancı uyruklu öğrenciler, dilekçe ile talep etmeleri halinde, İsviçre Hukuku yerine başka bir devletin hukukundan imtihana tabi tutulabilirler. Bununla bera-

(20) Okutulan bütün bu dersler için 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 numaralı dipnotlarında bildirilen yönetmeliklere bkz.

(21) İmtihana alınması için adaylardan, bu tetkikte bahsettiklerimizden başka umumiyetle, müracaat beyannamesi, resmî makamlardan getirilecek iyi hal kâğıdı, tercümei hal, harç makbuzu gibi belgelerde istenir. Bkz. P.r. und s. vom 24/Januar/1953 § 3.

(22) O.P. vom 1. Maerz 1960 § 1/II.

(23) Bu imtihanlar yazılı ve nezaret altında yapılan imtihanlar olup, Almanca «Klausurarbeit»; fransızca, «Composition» denen ve adayın tatbiki veya nazari bir meseleyi çözümlayebilme ehliyetini ölçmek için yapılan imtihanlardır.

(24) O.P. vom 1. Maerz 1960 § 4 a. b.

(25) O.P. vom 1. Maerz 1960 § 17 göre çıkarılan Merkblatt sah. V. Nr. 13, I. c.

ber, kendilerinin İsviçre Hukuk Düzeninin Esaslarını bildiklerini ispat etmeleri gerekir (26).

İmtihanlardan birinde başarı gösterilmemesi halinde, bütün imtihanlar başarısız sayılır (27). Notlar «pekiyi», «iyi», «geçer» şeklinde verilir (28). İmtihanlar, ders öğretim üyesi veya onun temsilcisi tarafından yapılır (29).

Lisans imtihanlarında başarı gösterenler doktora yapabilirler. Aday, bir öğretim üyesi tarafından tavsiye edilen bir konuda hazırladığı tezi dört nüsha olarak fakülteye verir. İsviçreli adaylar, fakülteye kayıt olduktan ve altı sömestrelilik hukuk öğretimini tamamladıktan sonra; yabancı uyruklu lisansiyeye adaylar, ikinci sömestrenin yarısında doktora tezini verebilirler (30). Doktora kollekyumunda aday, dekan tarafından tayin edilen bir kürsü profesörünün başkanlığında üç öğretim üyesinden teşekkül eden juri tarafından doktora tezi ile derinliğine araştırma yaptığı daldan imtihana tâbi tutulur. Doktora kollekyumunda bütün kürsü profesörleri ile dekan tarafından belirtilen öğretim üyeleri de iştirak edebilir (31). Doktora kollekyumunda iki üyenin olumsuz oy vermesi halinde imtihan başarılmamış sayılır. İmtihani başaran aday, «hukuk doktoru» (Dr. jur.) unvanını alır ve fakültenin müsaadesi ile tezini tamamen veya kısmen bastırabilir. Bu hakkından feragat eden adayın tezi, özet olarak fakülte yıllığında yayınlanır (32).

Doktora kollekyumu hariç, diğer imtihanlar sonraki imtihan devresinde bir kere daha tekrarlanabilir (33).

b) Bern Hukuk Fakültesinde :

Bern Hukuk Fakültesinde de lisans imtihanı ve doktora birlikte yapılabilir. Bu halde, adayın, iki imtihanı vermiş ve almanca, fransızca veya italyanca dillerinden birinde yazılmış bir tezi kabul edilmiş olmalıdır.

---

(26) O.P. vom 1. Maerz 1960 § 5.

(27) O.P. vom 1. Maerz 1960 § 7/I.

(28) O.P. vom 1. Maerz 1960 § 8/I.

(29) Merkblatt sah. V. Nr. 13. I. c.

(30) O.P. vom 1. Maerz 1960 § 9. 12 ve Merkblatt sah. IV ve VI.

(31) O.P. vom 1. Maerz 1960 § 10.

(32) O.P. vom 1. Maerz 1960 § 7, 12

(33) Merkblatt sah. VII Nr. 15

Sözlü olan birinci imtihana en az beş sömestre hukuk öğretimi yapmış olanlar girebilir. Bu birinci imtihanda öğrenci Kamu veya Özel Hukuk gruplarından birini seçmek hakkına sahiptir. İmtihanalarda başarı gösteren öğrenciye «pekiyi», «iyi», «orta» ve «geçer» notlarından biri verilir (34).

Birinci imtihanı ve birinci imtihanın gruplarından birinin veya ikinci imtihan gruplarından birinin üç dersinden kompozisyon imtihanı başarmış olan ve en az altı sömestre hukuk öğretimini tamamlamış öğrenci ikinci imtihana alınır. Yalnız, birinci imtihan gruplarından birinden yapılacak kompozisyonlardan birinin mutlaka Roma Hukukundan yapılması gerekir. Dekanlık, kompozisyon imtihanları için öğrencilere münasip bir müddet tayin eder. Kompozisyon yerine, yönelticisi tarafından başarılı görülmüş bir seminer veya pratik çalışma kabul edilebilir. Fakülte, bu yazılı imtihanlar yanında veya onlar yerine diğer yazılı imtihanlar yapma yetkisine sahiptir (35). İkinci imtihanın birinci imtihandan sonra beş yıl içinde verilmiş olması lâzımdır. Bununla beraber, fakülte özel hallerde istisnalar vazedebilir. Yine fakülte, ikinci imtihanın öğrencinin birinci imtihanda yaptığı gruptan değil, diğer gruptan yapmasına karar verebilir (36).

Yabancı uyruklu öğrenciler, gerek kompozisyon ve gerek sözlü imtihanlarda İsviçre Medenî Hukuku, Ceza Hukuku, Medenî Usul Hukuku, İflas Hukuku yerine Alman veya Fransız Hukuklarının bu dallarını seçebilirler (37).

Sözlü imtihanlar, üniversite binasında yapılır ve âlenidir. İmtihanları dersin öğretim üyesi yapar (38). İmtihanın başarılı olduğuna imtihan profesörlerinin ve öğretim üyelerinin çoğunluğu ile, doktor unvanının verilmesine de 2/3 çoğunlukla karar verilir. Oyların eşitliği halinde Dekanın oyunun bulunduğu tarafa itibar edilir (39).

Başarı sağlamadığı imtihanları öğrenci, dört ay geçmedikçe tekrarlayamaz. Her imtihan en çok iki defa tekrarlanır (40).

(34) R.P. jur. Abt. vom 27/Okt/1955 § 1,3 ve 4

(35) R.P. jur. Abt. vom 27/Okt/1955 § 5.

(36) R.P. jur. Abt. vom 27/Okt/1955 § 6

(37) R.P. jur. Abt. vom 27/Okt/1955 § 1/I.

(38) R.P. jur. Abt. vom 27/Okt/1955 § 7.

(39) R.P. jur. Abt. vom 27/Okt/1955 § 8.

(40) R.P. jur. Abt. vom 27/Okt/1955 § 9.

Doktora tezleri, imtihanı verildikten sonra iki sene içinde bastırılmış ve fakülteye ikiyüz nüshası teslim edilmiş olmalıdır (41).

Doktora tezi vermeksizin birinci ve ikinci imtihanlarda başa-gösterenlere yalnız «Hukuk Lisansiyesi (Licentiatuſ juris)» unvanı verileceği gibi, doktora öğrencilerinden, Bern Kantonu Avukatlık imtihanını verenler her iki imtihandan, avukatlık imtihanının birincisini verenler yalnız birinci imtihandan muaf tutulabilirler (42).

Bir doktora adayının, başka bir kanton veya yabancı hukuk fakültesinin lisans diplomasına sahip olması veya devlet imtihanını kazanmış olması halinde, fakülte hangi derslerden muaf tutulacağını tesbit edebilir (43).

c) Fribourg (Freiburg) Hukuk Fakültesinde :

Fribourg (Freiburg) Hukuk Fakültesinde lisans imtihanları ve doktora imtihanları birbirinden ayrı olarak düzenlenmiş bulunmaktadır.

Lisans imtihanları sözlü ve yazılı olmak üzere iki ayrı imtihanla yapılır. Sözlü imtihanlar, birinci ve ikinci sözlü imtihanlardan meydana gelir. Birinci sözlü imtihana ancak en az dördüncü sömestreyi bitiren öğrenciler, ikinci sözlü imtihana ise en az yedinci sömestreye başlayan ve birinci sözlü imtihanı ve iki yazılı imtihanı başarmış olmakla beraber, kendi seçtiği iki dersten yazılı çalışma yapmış ve bu ilgili öğretim üyesi tarafından kabul edilmiş öğrenciler alınır (44). Yazılı imtihanlar, öğrencinin kitap vesair yardımcıları olmaksızın bir hukukî konuyu tetkiki veya bir mesele-nin çözümlenmesi hakkında dört kompozisyon imtihanından (klausurarbeiten) ibarettir. Bu imtihanlarda öğrencinin istifade edeceği

(41) R.P. jur. Abt. vom 27/Okt/1955 § 10.

(42) R.P. jur. Abt. vom 27/Okt/1955 § 13 ve 11 ve Ergaenzung v. 21.Januar 1958 § 11 Abs. II. Üniversite olan kantonlarda avukatlık imtihan komisyonlarının üyelerini mahallî istinaf mahkemesi ekseri üniversite öğretim üyelerinden tayin edip, imtihanlar fakültenin imtihan derslerinden yapılır, Örneğin; Reglement über Fürsprecherprüfungen vom Kanton Bern vom 30/Juli/1954 (Abaenderung v. 9/Januar/1959, Ergaenzung v. 7/Dezember/1954) § 3, 10 ve 18.

(43) R.P. jur. Abt. vom 27/Okt/1955, Ergaenzungen v. 21/Januar/1958 § 11 bis.

(44) P.L. und D. vom 31/Juli/1953 Art. 1, 2, ve 6.

kanun, metin ve benzeri kaynakların nelerden ibaret olacağını öğretim üyesi tayin eder. İlk kompozisyon imtihanı ikinci sömestrede, ikincisi en az birinci sözlü imtihan bittikten sonra, üçüncü ve dördüncü kompozisyon öğrencinin ikinci sözlü imtihanın şartlarını haiz olduğu anda yapılabilir (45).

İmtihanlarda notlar yarım notlar da dahil edilerek 4 den 1'e kadar takdir edilir ve en iyi röt dördtür. Bütün kompozisyon ve sözlü imtihanların ortalaması 3,5 ve fazla ise «Summa cum laude (=Alul-âlâ)», 3 ilâ 3,5 sa «magna cum laude (=pekiyi)», 2 ilâ 3 ise «cum laude (iyi)» ve 2 den az ise «Legitime (=orta)» derece olarak tesbit edilir (46).

Doktora ancak yedi sömestrelilik hukuk öğretimi tamamlandıktan sonra olur. Doktora, tez, tecrübe çalışması, yazılı imtihan ve sözlü imtihanlardan meydana gelir (47).

Tezin kabulüne ve derecesinin tayinine Fakülte Meclisi karar verir. Tez kabul edildikten sonra, aday, tezi bastırılabilir ve iki yüz nüsha fakülteye vermek mecburiyetindedir (48).

Tecrübe çalışması, doktora yapacak bir öğrencinin belirli bir zaman içinde kitap ve içtihatlar külliyatı yanında olduğu halde hukukî bir konuyu işlemesindeki ehliyetinin anlaşılması için yapılır ve kabul edilen çalışmaya bir not takdir edilir. Ancak en az beş sömestrelilik hukuk öğretimi ve iki seminer çalışması yapmış olan öğrencilere böyle bir çalışma için müsaade verilir (49).

Sözlü imtihanlar iki devrede yapılır. Yazılı imtihanlar ise iki kompozisyon imtihanından ibarettir. Yalnız, bunların birinin Medenî Hukuk veya Ticaret Hukukundan yapılması gerekir. Birinci sözlü imtihan tezin, tecrübe çalışmasının ve kompozisyonlarının kabulünden sonra, ikinci sözlü imtihan birinci sözlü imtihanın başarılmasından sonra verilebilir (50).

Fribourg (Freiburg) Hukuk Fakültesinde «cum laude (=iyi)» derecesi ile lisans imtihanını vermiş olanlar, doktora imtihanlarının

(45) P.L. und D. vom 31./Juli/1953 Art. 3, 7.

(46) P.L. und D. vom 31./Juli/1953 Art. 8 ve 9.

(47) P.L. und D. vom 31./Juli/1953 Art. 12

(48) P.L. und D. vom 31./Juli/1953 Art. 13 - 15

(49) P.L. und D. vom 31./Juli/1953 Art. 17

(50) P.L. und D. vom 31./Juli/1953 Art. 18 - 22.

sözlü ve kompozisyon imtihanlarından muaf tutulurlar ve fakat her halde tecrübe çalışması yaparlar. Buna mukabil, lisans imtihanını «Legitime (=orta)» derecesi ile vermiş olanlar kompozisyon imtihanından muafırlar ve dekanın tesbit ettiği yalnız üç dersten sözlü imtihana tabi tutulurlar (51).

Gerek lisans imtihanında ve gerek doktora imtihanında ana dili fransızca olan yabancı uyruklu öğrenciler Fransız Medenî Hukuku ve Ticaret Hukukunu, ana dili almanca olan yabancı uyruklu öğrenciler Alman Medenî Hukukunu ve Ticaret Hukukunu, İsviçre Medenî ve Ticaret Hukuku yerine seçebilirler (52).

ç) Genève (Genf - Genevre) Hukuk Fakültesinde :

Genève (Genf - Genevre) Hukuk Fakültesinde lisans ve doktora imtihanları birbirinden ayrı olarak mütalea edilmiştir.

Lisans imtihanları, yazılı ve sözlü olmak üzere üç seri halinde yapılır (53). Birinci seri imtihanlar ikinci sömestreden sonra, ikinci seri imtihan dördüncü sömestreden sonra, üçüncü seri imtihan altıncı sömestreden sonra yapılır. Yalnız öğrenci birinci ve ikinci seri imtihanların birleştirilmesini isteyebilir. Dekan, başka bir fakülte de aynı derslerden imtihanı başarı ile yapmış olanları birinci ve ikinci seri imtihanlarda kısmen veya tamamen muaf tutabilir. Üçüncü seri imtihanlar ise ancak birinci ve ikinci seri imtihanlarda başarı sağlandıktan sonra yapılabilir. Üçüncü seri imtihanlarda Medenî Hukuk, Ceza Hukuku ve Ticaret Hukuku hem yazılı ve hem sözlü yapıp, eleme mahiyetindedir. Bu imtihanlarda herbirinden ikinin altında olmamak üzere ortalama dört numara almak lâzımdır. İmtihanlar kış sëmestresinin başında ve her sëmestrenin sonunda yapılır. Bununla beraber aday, öğretiminin sonunda bütün derslerden toplu bir (global) imtihana tabi tutulabilir (54).

Her seri imtihan bir bütün kabul edilir. Her dersten adaya bir soru sorulur ve kaideten imtihanlar onbeş dakika devam eder. İmtihanlar üç defa tekrarlanabilir. Üçüncü defa başarı gösteremiyen öğrenci bütün haklarını katî olarak kayıp eder. Bir seri imtihanda

(51) P.L. und D. vom 31./Juli/1953 Art. 24

(52) P.L. und D. vom 31./Juli/1953 Art. 2/II ve 19/III

(53) E.R. Droit du Nov. 1962 Art. 2.

(54) E.R. Droit du Nov. 1962 Art. 2-3, 23/II ve 4.

başarı gösteren, onu takip eden seri imtihana başarı gösterdiği tarihten beş yıl içinde girmek mecburiyetindedir. Bir seri imtihanı iki defa başarısızlıkla neticelenenler o başarı gösteremediği imtihandan en az beş ay sonra üçüncü ve son defa imtihana girebilir. Yabancı uyruklu adaylar, İsviçre Medenî Hukuku, Ticaret Hukuku ve Ceza Hukuku yerine Fransız veya Alman Medenî Hukuku, Ticaret Hukuku ve Ceza Hukukundan imtihana girebilirler (55).

Lisans imtihanına girebilmek için, adayın bir sömestrede yaptığı kurpratikler veya kendisinin aktif olarak iştirak ettiği seminerler (konferanslar) için aldığı sertifikaları da vermesi lâzımdır. Bu sertifikalar, her seri imtihan için başka başka miktardadır. Birinci seri imtihan için biri hukukî bir daldan olmak üzere birinci seri imtihan derslerinden iki sertifikanın, ikinci seri imtihanlar için ikisi birinci imtihan serisine dahil olan beş sertifikanın, üçüncü seri imtihanlar için beşi ikinci seriye dahil olan sekiz sertifikanın fakülteye tevdi edilmesi gerekir (56).

Genève (Genf=Genevre) Hukuk Fakültesinde mecburî olmayan sömestre ve yıllık imtihanlar da yapılır. Bunlar, lisans imtihanlarının yapıldığı devrelerde yapılmaktadır. Bu imtihanlar kaideten onbeş dakika sürüp, öğrenciye bir sömestrede veya ders bir kaç sömestre devam ediyorsa hepsini kapsayacak şekilde soru sorulur.

Her türlü imtihanlarda başarılı sayılmak için vasatı dört numara almak gerekir. Yalnız, derslerden bir tanesinin notu ikiden az olabilir (57).

Genève (Genf=Genevre) Hukuk Fakültesinde, doktora fakülteye kayıtlı, bir fakültede hukukî öğretimini tamamlamış ve Genève (Genf=Genevre) Hukuk Fakültesi lisans diploması veya muadeliyeti kabul edilmiş bir fakülte diploması olanlar yapabilirler (58).

Genève (Genf=Genevre) Hukuk Fakültesi lisans diploması sahibi olanlar, lisans imtihanlarının bitiminden en az üç ay sonra 13. maddede belirtilen derslerden seçecekleri bir dersten ihtisas (approfondi) imtihanına tabi tutulurlar. Bu imtihan (kanun, mahkeme

(55) E.R. Droit du Nov. 1962 Art. 6, 7.

(56) E.R. Droit du Nov. 1962 Art. 8, 9.

(57) E.R. Droit du Nov. 1962 Art. 23

(58) E.R. Droit du Nov. 1962 Art. 12

kararı ve benzeri) bir metnin izahı olup, üç kişilik bir komisyon önünde yapılır. İmtihan tarihini dekan tayin eder. İmtihan süresi kaideten bir saattir (59).

Lisans diplomasının muadeliyeti tanınanlar ise, iki sözlü doktora imtihanı için seçtikleri derslere en az iki sömestre ve ön imtihan derslerine de en az bir sömestre devam etmek mecburiyetindedirler. Bazı hallerde, aday ön imtihandan muaf tutulabilir. Ayrıca fransızca dil bilgisini adayın ispat etmesi gerekir.

Ön imtihanlar en erken birinci sömestrenin sonunda İsviçre Anayasa ve İdare Hukukundan ve Medenî Hukuk, Ticaret Hukuku, Ceza Hukuku, Devletler Umumî Hukuku, Medenî Usul Hukuku, İş Hukuku ve Sosyal Sigortalar Hukuku derslerinden seçeceği bir dersten yapılır. İmtihanı, üç kişilik bir komisyon yapar. Bundan başka aday, 13. maddede belirtilen derslerden ikisinden de ihtisas (approfondi) imtihanına tabî tutulur. Bu imtihanın ilki ikinci sömestrenin sonunda ve ön imtihanlar kazanıldıktan sonra yapılır. İkinci imtihanda aynı tarihte yapılabilirse de en geç birincinin kazanıldığı tarihten bir sene içinde verilmiş olmalıdır. Bu imtihanda başarı sağlanamazsa en az üç ay sonra tekrarlanabilir. Bir dalda üç defa başarı elde edemiyen katî olarak bütün haklarını kayıp eder (60).

Tez konusu, esas itibariyle aday tarafından seçilir. Fakat, bir profesörün teklifi ile fakülte tez konusunu tasvip eder. Yine profesörün teklifi ile adayın neşredilmiş bir eseri tez olarak kabul edilebilir. Tez, fakültece tayin edilen üç öğretim üyesinden meydana gelen bir komisyonca tetkik edilir. İstisnai hallerde, komisyonun bir üyesi dışarıdan alınabilir. Komisyon fakülteye tezin kabul edildiğine ve savunmasının yapılacağı günün tesbiti hakkında bir rapor verir. Tez savunması âlenidir ve fransızca olarak yapılır. Tez kabul edildikten sonra bastırılabilir. Bastırılan tezden 500 nüsha fakülteye teslim edilir (61).

Doktora tezini tetkik eden üç öğretim üyesinden kurulu komisyonun raporu ile fevkalâde başarılı görüldüğü tesbit edilen doktor adayı, doçent adayı olarak kabul edilebilir (62).

(59) E.R. Droit du Nov. 1962 Art. 13, 14

(60) E.R. Droit du Nov. 1962 Art. 14, 15, 16

(61) E.R. Droit du Nov. 1962 Art. 19, 20

(62) E.R. Droit du Nov. 1962 Art. 18

d) Lausanne (Lozan) Hukuk Fakültesinde :

Lausanne (Lozan) Hukuk Fakültesinde lisans imtihanı ya «İsviçre Hukuku» kaydı ile veya «Yabancı Mevzuat (Hukuk)» kaydı ile yapılabilir. Her iki imtihanda yazılı ve sözlü olarak yapılır. Yazılı imtihanın biri Roma Hukukundan, diğeri Medenî Hukuk, Borçlar Hukuku, ve Ticaret Hukukundan birinden olmak üzere üç saat devam eden kompozisyon imtihanıdır (63). Sözlü imtihanlar, lisans diplomasına konacak «İsviçre Hukuku» veya «Yabancı Mevzuatı (Hukuk)» kaydına göre değişiktir. Zira, ikinci nev'i kaydı ihtiva edecek diploma için lisans imtihanında İsviçre Medenî Hukuku ve Medenî Usul Hukuku yerine Fransız Medenî Hukuku ve Medenî Usul Hukuku veya bunun yerine adayın seçeceği beş büyük Avrupa devletinin aynı cins hukukları yer alır ve bu nev'i lisans imtihanını yalnız yabancı uyruklu öğrenciler verebilir (46). Aday, gerek yazılı ve gerek sözlü imtihanları iki kısma ayırarak verebilir. İmtihanlar bir defada yapılıyorsa, adayın en az altı sömestre, iki defada yapılıyorsa birinci kısım için dört, ikinci kısım için altı sömestre hukuk öğretimi yapması şartı aranır (65).

Doktora da Lausanne (Lozan) Hukuk Fakültesinde «Hukuk İlmi» veya «Ekonomik Politik» kaydı ile iki şekilde yapılabilir. Her iki doktora nev'inde imtihanlar yazılı ve sözlü olarak ikiye ayrılır. «Hukuk İlmi» kaydıyla doktora yazılı imtihanın birincisi Ceza veya İdare Hukukundan, ikincisi Roma Hukukundan, üçüncüsü Medenî Hukuk, Borçlar Hukuku ve Ticaret Hukukundan birinden kompozisyon imtihanı olarak yapılır. Roma Hukukundan, aday bir konuyu bütün eserlerden faydalanarak 48 saat içinde hazırlar. Diğer ikisini yardımcı olarak kitap kullanmaksızın üçer saatte hazırlaması gerekir. «Ekonomi Politik» kaydı ile doktora kompozisyon imtihanlarının birincisi Anayasa Hukukundan, ikincisi Medenî Hukuk, Borçlar Hukuku ve Ticaret Hukukundan birinden, üçüncüsü Ekonomi Politikten aynı usullerle yapılır (66). Sözlü imtihanlar mecburî ve seçimlik olmak üzere ikiye ayrılır. Seçimlik derslerin

(63) R.F. Droit du 8/Juillet/1919 Art. 47, 48 ve 62, 63

(64) R.F. Droit du 8/Juillet/1919 Art. 49 ve 64, 61

(65) R.F. Droit du 8/Juillet/1919 Art. 50, 52 ve 65, 66

(66) R.F. Droit du 8/Juillet/1919 Art. 28, 29 ve 37, 38

(67) R.F. Droit du 8/Juillet/1919 Art. 30, 31, 32 ve 40, 41

(68) R.F. Droit du 8/Juillet/1919 Art. 33 ve 42

yalnız ikisinden imtihan mecburidir (67). Doktora imtihanlarını da aday ikiye bölerek verebilir (68). Aday yazılı ve sözlü imtihanları kazanınca tezini fakülteye verir. Tez konusunu aday kendisi seçer. Başka türlü kararlaştırılmadıkça tez fransızca yazılır. Tezin müsveteleri Dekana verilir. Dekan, tezin bastırılabilmesine değin genekli ayarlamaların yapılması için ya bizzat tetkik eder veya ilgili dalın profesörüne tetkik ettirir. Basılan tezden 250 nüsha fakülteye verilir. Tezin müdafaası âleni olup, müdafaanın günü ve saati en az onbeş gün evvel ilân edilir. Fakülte Dekanının bildirdiği adaylar arasından Kamu Eğitimi ve Kültürü Dairesi tarafından seçilen üç kişilik bir komisyon huzurunda müdafa yapılır. Oy hakları olarak fakülte Meclisine dahil bütün öğretim üyeleri tez müdafasında bulunabilirler. Oyların eşitliği halinde komisyon başkanının bulunduğu tarafın oylarına itibar olunur (69).

Gerek lisans ve gerek doktora imtihanları her sömestrenin sonunda ve kış sëmestresinin başında ve Aralık ayında yapılır. Tez müdafaası yaz sëmestresinin devamında (1 Temmuzdan geç olmak üzere) yapılır.

Doktora ve lisans imtihanları Dekan ve iki profesörden kurulu bir komisyon tarafından yapılır. Öğretim görevlileri ve diğer ders okutan elemanlar imtihanlarda bulunabilirler. Bütün imtihanlar için başka bir fakülte öğretim üyesinin sınavcı olarak gelmesi zaruretini Fakülte Meclisi belirtebilir. Bunların masraflarını Kamu Eğitimi ve Kültürü Dairesi karşılar.

Notlar 0 dan 10'a kadardır. İmtihanlar ikiye bölünmüşse, birincisinde başarı elde etmedikçe ikincisine girilmez. Aday, ikinci imtihanı kazanmamışsa birincisi kendisi için mahfuz tutulur (70).

Lausanne (Lozan) Hukuk fakültesinde evvelce doktora yapmış olanlar lisans imtihanı yapmak isterlerse, lisans imtihanı için 45. maddedeki şartları haiz olmaları gerekir. Yalnız kendilerinin doktora imtihanlarında başardıkları derslerden hakları mahfuzdur (71).

---

(69) R.F. Droit du 8/Juillet/1919 Art. 19 - 24

(70) R.F. Droit du 8/Juillet/1919 Art. 9 - 15

(71) R.F. Droit du 8/Juillet/1919 Art. 53

Vaud Kantonunda avukat stajı için baroya kayıt ve (Loi du 22/november/1944 sur le barreau art, 7 a et 19) ve noter staj imtihanından muaf olmak için (Loi vaudoise du 18/november/1940 sur notariat art. 12 al. 2) «İsviçre Hukuku» kaydıyla lisans diploması almak ve doktora tezinin fakülteye verilmiş olması gerekir (72).

e) Neuchâtel Hukuk Fakültesinde :

Neuchâtel Hukuk Fakültesinde lisans ve doktora imtihanları biribinden ayrı olarak yapılır.

Lisans imtihanlarına girebilmek için en az altı sömestrelilik hukuk öğretiminin bitirilmiş olması lâzımdır. İmtihanlar 5. maddede yazılı asli ve diğer derslerden yapılır. Adayın bu derslerden imtihan verebilmesi için biri asli dersten olmak üzere ve alakalı ders öğretim üyesinin başarılı gördüğü üç kompozisyon imtihanı yapması gerekmektedir. Bununla beraber, aday, alakalı öğretim üyesinin muvafakatı ile seçtiği bir konuda bu kompozisyonlar yerine bir bitirme tezi verebilir. Bu bitirme tezi ve vazifelerin son seri imtihanların adaylık süresinden evvel yapılmış olması lâzımdır. Başka bir fakülteden lisansiye olanları dekan, bu imtihanlardan tamamen veya kısmen muaf tutabilir (73).

Öğrenci bir sömestrede okutulan veya bir kaç sömestrede okutulan dersin imtihanına girebilir. Yalnız, imtihana gireceği dersin adeti beşten aşağı olmaz. Çünkü, bir imtihan grubu, öğrenci tarafından yapılacak beş dersten meydana gelir. Her grup bir bütün teşkil eder. Bir grup dersten adayın başarılı sayılması için asli derslerden dört numaradan aşağı olmak üzere bütün grup derslerinden ortalama dört numara alması lâzımdır. Birbirini takip eden grup imtihanları arasındaki müddet üç seneden fazla olamaz. İki birbirini takip eden imtihan arası üç seneyi geçmişse, birinci imtihan grubunun tekrarı gerekir. Bir grup derste üç defa başarı gösteremiyen bir daha imtihana giremez. Aday, programda gösterilen derslerden başka bir fakültede başarı ile neticelenen bir imtihan vermişse, fakültece bu imtihandan kısmen veya tamamen muaf tu-

(72) R.F. Droit du 8/Juillet/1919 Art. 54

(73) R.s. Droit du 9. nov. 1948 Art 4, 5 (modifié par arrêté du 1. Août 1956), 6 (modifié par arrêté du 1. Août 1956).

tulabilir (74). Bitirme tezinin notu imtihan komisyonunca takdir edilir ve imtihan komisyonu adayı bitirme tezi konusundan imtihana tâbi tutulabilir. Yazılı vazifelerin notu hepsinin ortalamasına göre tesbit edilir. İmtihanlar, derslerle alâkalı en az iki öğretim üyesinden meydana gelen bir komisyonca yapılır. İstisnaî hallerde, dekan başka bir üniversitenin öğretim üyelerinden komisyona üye tâyin edebilir. İmtihanlar bir senede, kış sömestresinin başında ve sonunda ve yaz tatilinden evvel olmak üzere üç defa yapılır. İmtihanların tarihini dekan tâyin eder. Aday, Hukuk Lisansı yanında başka bir lisans dahi yapabilir. Bu halde iki lisans imtihanı bir imtihan olarak birleştirilebilir. Aday, bu isteğini imtihan komisyonuna bir beyanname ile bildirir. Komisyon, adayın hangi derslerden imtihana gireceğini tâyin ve takdir eder (75).

Neuchâtel Hukuk Fakültesinden lisans diploması alanlarla muadeliyeti tanınan diğer bir fakülteden lisans diploması alanlar doktora yapabilirler. Doktora yapmak için fakülte tarafından konusu tasvip edilen bir tezin hazırlanması gerekir. Neuchâtel Hukuk Fakültesinde lisans imtihanı yapmış olanlar yalnız bir tez vermek mecburiyetinde oldukları gibi, bitirme tezlerini, şartları fakültece tesbit edilmek üzere doktora tezi olarak verebilirler. Başka bir hukuk fakültesinin lisans diplomasına sahip olanlar, lisans imtihanından en az altı ay sonra tez konusu seçtikleri daldan sözlü olarak bir ihtisas (approfondi) imtihanına tâbi tutulurlar. Bir İsviçre Hukuk Fakültesinden diploma almamış olanlar biri Borçlar Hukuku, Ticaret Hukuku, Medenî Hukuk, Ceza Hukuku ve Anayasa Hukukundan olmak üzere aslî iki dersten imtihana tâbi tutulurlar. Bu imtihanlarda başarı göstermek için her dersten en az dört numara almak lâzımdır. Aynı dersten iki defa kalanlar bütün haklarını kayıp ederler. Tez bitince, aday, müsvettelerini tez direktörüne (doktora babasına) verir. Tez direktörünün tasvibinden sonra tez daktilo makinası ile yazılmış üç nüsha olarak dekana tevdi edilir. Dekan, iki üyeden meydana gelen tez jurisini tâyin eder. İstisnaî olarak juriye fakülte dışından da üye alınabilir. Tezin müdafaasına fakülte karar verir (76).

---

(74) R.s. Droit du 9. Nov. 1948 Art. 7, 9 (Les deux Art. modifié par arrêté du 1. Août 1956) 10, 12, 11, 8.

(75) R.s. Droit du 9. Nov. 1948 Art. 14, 15, 1, 2, 3.

(76) R.s. Droit du 9. Nov. 1948 Art. 16, 17, 18, 19 (son iki madde 1 Août 1956 değiştirilmiştir).

f) Zürich Hukuk Fakültesinde :

Zürich Hukuk Fakültesinde lisans imtihanı ve doktora imtihanı birlikte yapılabilir.

Lisans imtihanlarına ancak en az altıncı sömestrenin sonunda girilebilir. Lisans imtihanları yazılı ve sözlü imtihan olarak iki defada yapılır. Yazılı imtihanların birinin Kamu diğerinin Özel Hukuktan yapılması mecburidir. Bu imtihanların müddeti beş saati geçemez. Bu imtihanlarda başarı gösteremiyen öğrenci en evvel bir ay, en geç altı ay sonra imtihanını tekrarlayabilir. Bu imtihanlarda başarı gösteremiyen öğrenci diğer imtihanlara alınmaz (77). Sözlü imtihanlar, her biri bir veya birbuçuk saat devam edip iki (Kamu Hukuku ve Özel Hukuk) kısmına ayrılmıştır. Öğrenci, hangi gruptan daha evvel gireceğini kendisi seçer. İkinci grup imtihanlar en geç biricinden dört hafta sonra yapılır. Birinci imtihanı öğrenci tamamen veya kısmen tekrarlayabilir ki, ikinci imtihana girmek için müddet bu halde kazanılan imtihandan sonra başlar. Bir grup imtihanda başarı elde edilmezse en az üç, en çok altı ayda tekrarı mümkündür. Tekrarlama bütün bir grup dersten yapılır. Fakat, fakülte öğrenciyi münferit derslerden tekrar imtihana girmekten muaf tutabilir. Öğrenci, tekrarladığı imtihanda tek bir dersten kalsa bile katî olarak hakkını kayıp eder. İsterse öğrenci iki imtihanı birleştirebilir. Bu halde imtihanı tekrarlama müddeti 12 aya kadar fakültece uzatılabilir (78).

Doktor imtihanlarına, ancak en az sekiz sömestrelilik hukuk öğretimden sonra başlanabilir. Bununla beraber, istisnâ olarak, haklı hususi sebeplerin bulunması halinde yedinci sömestrenin sonunda doktora imtihanına öğrencinin girmesine fakülte müsaade edebilir.

Doktor ünvanını alabilmesi için adayın bir tez yazması, iki yazılı kompozisyon (klausur) yapması ve sözlü imtihanı vermesi lâzımdır. Yazılı kompozisyon imtihanlarının ve sözlü imtihanların tez kabul edildikten sonra bir sene içinde tamamlanması gerekir. Eğer, lisans imtihanı verildikten sonra beş yıl içinde doktora için aday müracaat etmişse, lisans imtihanında tâbi olduğu derslerden muaf tutulur. Bu müddet fevkalâde sebeplerin mevcudiyeti halin-

(77) P.r und s. vom 24/Januar/1956 § 10-13

(78) P.r und s. vom 24/Januar/1956 § 14.

de iki yıl daha uzatılabilir. Bu muafiyet dışında kalan derslerin doktora tezinin kabulünden sonra bir sene içinde verilmesi gerekir. Aday, birinci defa başarı göstermediği imtihanı ikinci olarak en az üç ay, en çok altı ay içinde tekrarlayabilir. Bunda da başarı gösteremezse, bütün hakkını kayıp eder.

Fakülte başka bir üniversite veya yüksek okuida imtihanını vermiş adaylara kompozisyon ve sözlü imtihanlardan kısmen veya tamamen muafiyetler tanıyabilir.

Doktora tezi, Almanca, Fransızca ve İtalyanca hazırlanabileceği gibi, fakülte başka bir dilde hazırlanmasına da karar verebilir. Bu kaide, yazılı imtihanlarda dahi uygulanır.

Doktora tezini raportör olarak bir öğretim üyesi tetkik eder ve fakülte tezi kabule karar verirse adayın imtihanlara girmesine müdaade olunur.

Yazılı kompozisyon imtihanları lisans imtihanlarında olduğu gibi, Kamu Hukuku ve Özel Hukuk gruplarından yapılır. Bundan sonra aday, sözlü imtihanlara alınır. Yabancı uyruklu adaylar, yazılı ve sözlü imtihanlarda İsviçre Medenî Hukuku, Borçlar Hukuku, Ticaret Hukuku yerine Alman, Fransız veya İtalyan Medenî Hukuku, Borçlar Hukuku ve Ticaret Hukukunu seçebilirler.

Ç) ÖĞRENCİ ve ÖĞRETİM SAYISI

a) Öğrenci sayısı :

Aşağıdaki istatistik bize, İsviçrede 1958 senesine kadar hukuk öğretimi yapan İsviçrelilerin nüfus artışına oranla azaldığını ve fakat 1961 senesinde yeniden bir yükselme kayıt ettiğini göstermektedir.

İsviçre Nüfusu ve Hukuk öğretimi yapan İsviçreliler (79)

<i>Seneler</i>		1938	1948	1958	1961
<i>Nüfus</i>	<i>Sayısı</i>	4.191.800	4.582.000	5.199.000	5.496.000
	<i>Index'i</i>	100	109	124	131
<i>Hukuk Öğretimi Yapanlar</i>	<i>Sayısı</i>	1.782	1.782	1.338	1.604
	<i>Index'i</i>	100	100	75	90

İstatistikler, İsviçrede hukuk lisans diploması alanların sayısı bakımından istikrarlı bir durum göstermemekle beraber, hukuk doktorası yapanların sayısında, 1958 senesi istisna edilirse, 1950 senesinden sonra bir azalma göstermektedir.

(79) Bericht (der Eidgenössischen Kommission für Nachwuchs Fragen auf dem Gebiete der Geisteswissenschaften und der medizinischen Berufe des Lehrerberufes auf der Mittelschulstufe) Herausgegeben vom Eidgenössischen Departement des Innern, Bern 1963, Anhang Tabelle 12 den.

**Hukuk Lisans ve Doktora Diploması almış olan
İsviçreliler (80)**

<i>Sene</i>	<i>Lisans Diploması Alanlar</i>		<i>Doktora Diploması Alanlar</i>	
	<i>Sayısı</i>	<i>Index'i</i>	<i>Sayısı</i>	<i>Index'i</i>
1939	58	100	137	100
1946	128	221	179	131
1950	103	178	151	110
1953	124	214	128	93
1956	135	233	118	86
1957	97	167	118	86
1958	135	233	130	95
1959	117	202	98	72
1960	121	209	92	67
1961	125	216	85	62

İsviçrede, son yıllarda Hukuk Fakültelerine öğrencilerin dağılımları şöyledir :

İsviçreli ve Yabancı Uyruklu öğrenciler (81)

<i>Sene</i>	1963			1964			1965		
	<i>Erkek</i>	<i>Kız</i>	<i>Top.</i>	<i>Erkek</i>	<i>Kız</i>	<i>Top.</i>	<i>Erkek</i>	<i>Kız</i>	<i>Top.</i>
<i>Basel</i>	288	33	321	297	31	328	328	43	371
<i>Bern</i>	359	30	389	389	34	423	435	47	482
<i>Fribourg</i>	153	9	162	177	7	184	191	9	200
<i>Genève</i>	294	36	330	305	47	352	599	240	839
<i>Lausanne</i>	271	47	318	264	36	300	462	30	492
<i>Neuchâtel</i>	95	10	105	90	9	99	327	19	346
<i>Zürich</i>	577	19	596	657	12	669	478	45	523
<i>Toplam</i>	2037	184	2221	2179	176	2355	2820	433	3253

Bu istatistikteki öğrenci sayısına dinleyici öğrenciler de dahil edilmiştir.

İsviçre Hukuk Fakültelerine 1963, 1964 ve 1965 senelerinde yeni kayıt edilen öğrencilerin sayısı ise şöyledir :

Yeni kayıt olan Hukuk Fakültesi öğrencileri (82)

<i>Sene</i>	1963		1964		1965	
<i>Fakülte</i>	<i>İsviçreli</i>	<i>Yabancı Uyruklu</i>	<i>İsviçreli</i>	<i>Yabancı Uyruklu</i>	<i>İsviçreli</i>	<i>Yabancı Uyruklu</i>
<i>Basel</i>	53	19	57	19	73	21
<i>Bern</i>	74	6	89	8	98	12
<i>Fribourg</i>	44	27	45	22	52	22
<i>Genève</i>	57	120	54	137	49	139
<i>Lausanne</i>	43	176	46	182	55	151
<i>Neuchâtel</i>	—	—	—	—	17	5
<i>Zürich</i>	132	42	181	21	215	31

İsviçre Hukuk Fakültelerinde ne kadar Türk Lisans ve Doktora öğrencisinin kayıtlı bulunduğunu tesbit etmek imkânı olmadı. Fakat, Genève (Genf = Genevre) ve Basel (Bâle) Hukuk Fakülte-

lerinden aldığımız iki istatistikî bilgide, bu fakültelerdeki Türk öğrenci sayısına da temas edildiğinden aynen alıyoruz.

Genevre Hukuk Fakültesinde öğrenci sayısı (83)

<i>S e n e</i>	<i>Kayıtlı Öğrenci Toplamı</i>	<i>Yabancı Uyruklular Öğrenci</i>	<i>Türk Öğrenci</i>
1945	238	65	18
1955	176	54	6
1960	242	122	8
1961	279	139	9
1962	307	151	9
1963	315	162	9

Basel (Bâle) Hukuk Fakültesinde Lisans ve Doktora öğrencisi sayısı (84)

<i>S e n e</i>	<i>Lisans Öğrencisi</i>			<i>Doktora Öğrencisi</i>		
	<i>Kayıtlı Öğrenci Toplamı</i>	<i>Yabancı Öğrenci</i>	<i>Türk Öğrenci</i>	<i>Kayıtlı Öğrenci Toplamı</i>	<i>Yabancı Öğrenci</i>	<i>Türk Öğrenci</i>
1945	308	7	—	52	2	—
1955	271	34	—	50	5	—
1960	301	96	—	31	14	—
1961	312	105	1*	36	13	—
1962	327	102	1			
1963	313	90	1			

- (83) Fakülte Sekreterliğinin 14 Ocak 1964 tarihli yazılarına ekli olarak gönderilen belgeden.
- (84) Fakülte Sekreterliğinin 30 Aralık 1963 tarihli yazılarına ekli olarak gönderilen belgeden.

Lausanne (Lozan) Hukuk Fakültesinde 1964/65 senesi kış sömestresinde 13, bu fakülteye bağlı «Sosyal ve Siyasal Bilimler Okulunda» 21, ve «Yüksek Ticaret Okulunda» 21 Türk öğrencisi kayıtlı bulunmaktadır (85).

b) Öğretim üyesi sayısı :

İsviçrede öğretim üyelerinin ve yardımcıların fakültelelere dağılımları aşağıdaki gibidir.

İsviçre Hukuk Fakültelerinde öğretim üyesi ve yardımcıların sayısı (86)

SENE	1963							1964							1965									
	Asıl Prof.	Ek Gör. Prof.	Fahri Prof.	Doçent	Asistan	Ö. Görevlisi	Lektör	Toplam	Asıl Prof.	Ek Gör. Prof.	Fahri Prof.	Doçent	Asistan	Ö. Görevlisi	Lektör	Toplam	Asıl Prof.	Ek Gör. Prof.	Fahri Prof.	Doçent	Asistan	Ö. Görevlisi	Lektör	Toplam
Basel	5	7	2	1	—	1	—	14	6	8	2	1	—	1	—	16	7	8	3	1	—	1	—	17
Bern	8	13	2	1	—	1	2	25	7	12	2	1	—	2	2	24	8	10	2	4	—	5	2	29
Fribourg	8	1	3	4	—	6	—	19	8	1	3	4	—	6	—	19	9	1	3	5	—	6	—	21
Genève	10	4	5	7	—	4	—	25	9	5	5	7	—	4	—	25	10	5	5	6	—	5	—	26
Lausanne	9	5	6	—	2	3	—	19	10	4	7	—	1	4	—	19	10	4	8	—	1	3	—	18
Neuchâtel	6	3	2	—	—	—	—	9	6	3	2	—	—	—	—	9	6	3	2	—	—	1	—	10
Zürich	8	1	3	9	—	4	—	22	8	2	3	9	1	5	—	25	8	2	3	9	3	5	—	27
Toplam	54	34	23	22	2	19	2	133	54	35	24	22	2	22	2	137	58	33	26	25	4	26	2	148

Bu istatistikte, ders okutmak mükellefiyetleri olmadığı için (87) fahri profesörler toplamlara alınmamıştır.

(85) Liste des Etudiants de L'uni. Lausanne, Semestre D'hiver 1964/65, sah. 29 - 53 den.

(86) Jahrbuch. Schw. H. 1965/66 sah. 121 - 123.

(87) Örneğin, Universitaetsordnung der Uni. Zürich vom 11. Maerz 1920 § 72.

İsviçre Hukuk Fakültelerinde, Ceza Hukuku, Medenî Hukuk, Hukuk tarihi dallarından ziyade Kamu Hukuku dallarında öğretim üyesi sıkıntısı vardır (88). İsviçrede, Hukuk Fakültelerinde eskiye nazaran yabancı uyruklu öğretim üyelerinin sayısı bir hayli azalmış bulunmaktadır. Bu azalmanın birçok sebepleri yanında, asıl sebebini birçok kanunlarla öğretim üyeliğinin artık İsviçre vatandaşına hasredilmeğe başlanmasında aramak lâzımdır. Bununla beraber, bilhassa Hukuk Tarihi, Roma Hukuku, Hukuk Felsefesi ve Kamu Hukuku, Devletler Hususi Hukuku, Kilise Hukuku sahalarında yabancı öğretim üyelerinden de istifade edilmektedir. İsviçre Hukuk Fakültelerinde, bunun dışında, karşılıklı münasebetler içinde misafir öğretim üyelerine bazı derslerin okutması tevdi edilmektedir (89).

1962 - 1963 kış sömestresinde İsviçrede 83 (aslı) Hukuk Profesöründen 14 ve 59 ek görevli profesörden 6 tanesi yabancı uyruklu profesörlerdir (90).

Genève (Genf = Genevre) Hukuk Fakültesinde yabancı uyruklu öğretim üyelerinin hangi dersleri okuttuğunu aşağıdaki istatistik göstermektedir (91).

Sene	Dersin Konusu				Prof. Uyr.	
	Ceza Huk.	Medeni Huk.	Dev. Umu. Huk.	Kamu Huk.	Alm.	Fran.
1938-39	-	2	-	1	2	1
1945	-	1	-	1	1	1
1955	-	2	-	1	2	1
1960	-	2	-	2	3	1
1961	-	2	-	2	3	1
1962	-	2	-	2	3	1
1963	1	2	2	-	3	2

(88) Bericht, sah. 170.

(89) İsviçre Federal İçişleri Bakanlığından aldığımız yazıdan.

(90) İsviçre Federal İçişleri Bakanlığından aldığımız yazıdan.

(91) Fakülte Sekreterliğinin 14 Ocak 1964 tarihli yazılarına ekli olarak gönderilen belgeden.

c) Mukayese :

İsviçrede Hukuk Fakültelerine kayıtlı öğrencilerle, bu fakülte-lerde ders okutan öğretim üyelerini mukayese edersek şöyle bir netice elde ederiz :

<i>Sene</i>	<i>Öğretim Üye Sayısı</i>	<i>Öğrenci Sayısı</i>	<i>Bir Öğretim üyesine isabet eden öğrenci</i>
1963	2221	133	16.6
1964	2355	137	17.1
1965	3253	148	21.9

Bu rakamlar her bir fakültede ise şöyledir :

<i>Fakülte</i>	1 9 6 3			1 9 6 4			1 9 6 5		
	<i>Öğrenci Sayısı</i>	<i>Öğretim Üyesi Sayısı</i>	<i>Bir Öğretim Üyesine Isabet eden öğrenci say.</i>	<i>Öğrenci Sayısı</i>	<i>Öğretim Üyesi Sayısı</i>	<i>Bir Öğretim Üyesine Isabet eden öğrenci say.</i>	<i>Öğrenci Sayısı</i>	<i>Öğretim Üyesi Sayısı</i>	<i>Bir Öğretim Üyesine Isabet eden öğrenci say.</i>
<i>Basel</i>	321	14	22.9	328	16	20.5	371	17	21.8
<i>Bern</i>	389	25	15.5	423	24	17.6	482	29	16.6
<i>Fribourg</i>	162	19	8.5	184	19	9.6	200	21	9.5
<i>Geneve</i>	330	25	13.2	352	25	14.1	839	26	32.2
<i>Lausanne</i>	318	19	16.7	300	19	15.8	492	18	27.3
<i>Neuchâtel</i>	105	9	11.6	99	9	11.0	346	10	34.6
<i>Zürich</i>	596	22	27.1	669	25	26.7	523	27	19.3